

עניין: וי"ו שבהעלול

רמב"ן פרשת כי תשא שמות לב, א

להם לאל ממיית ומחיה, ויקבלו עבודת אלהותו עליהם, אבל ירצו שיהיה להם במקום משה מורה דרכם. וזהו התנצלותו של אהרן, טען כי לא אמרו לי רק שאעשה להם אלהים אשר ילכו לפנינו, במקומך אדני, שלא ידעו מה היה לך, ואם תשוב אם לא, ולכן הם היו צריכים למי שיורה להם דרכם כל זמן שלא תהיה אתה עמם, ואם אולי תשוב יעזבוהו וילכו אחריו כבראשונה. וכן היה הדבר, כי כיון שראו העם את משה, מיד הניחו את העגל ובעטו בו שהניחו לו לשרפו ולזרות עפרו על פני המים, ולא היה מהם חולק עליו כלל. וכן תראה שלא הוכיחם, ולא אמר להם כלום, אבל בבואו במחנה וירא את העגל ומחולות מיד ברחו ממנו, והוא לקח העגל וישרוף אותו וישק אותו להם ולא מאנו כלל. ואלו היה להם לאלהים, אין דרך שיניח אדם מלכו ואלהיו לשרפת אש, הן ישרוף את תועבתם לעיניהם ולא יסקלוהו.

והנה אהרן הוא אשר הוציא הצורה הזאת¹⁹⁰, כי הם לא אמרו לו מה יעשה שור או כשב או עז וזולתם, וזהו מאמר החכמים שאמרו (סנהדרין סג) "מלמד שאור לאלוהות הרבה", כי הם לא ידעו במה יבחרו ואיזה הטוב להם. והכוונה לאהרן היתה¹⁹¹, מפני

(א) אשר ילכו לפנינו. "אלוהות הרבה או להם. כי זה משה האיש אשר העלנו מארץ מצרים, והיה מורה לנו הדרך נעלה בה, לא ידענו מה היה לו, עתה צריכים לאלוהות הרבה אשר ילכו לפנינו", לשון רש"י. ואין לשונו מכונן¹⁸⁸. אבל הכתוב הזה הוא מפתח לדעת נכון ענין העגל ומחשבת עושיו, כי בידוע שלא היו ישראל סבורים שמשה הוא האלהים¹⁸⁹, ושהוא בכחו עשה להם האותות והמופתים, ומה טעם שיאמרו כיון שהלך משה ממנו נעשה אלהים. ועוד, כי בפירוש אמרו אלהים אשר ילכו לפנינו, לא שיהיו נותנין להם חיים בעולם הזה או בעולם הבא. אבל היו מבקשין משה אחר, אמרו, משה שהורה לנו הדרך ממצרים ועד הנה, שהיו המסעים "על פי ה' ביד משה" (במדבר ט כג), הנה אבד ממנו. נעשה לנו משה אחר שיורה הדרך לפנינו ע"פ ה' בידו. וזה טעם הזכירם משה האיש אשר העלנו, לא האל אשר העלם, כי יצטרכו לאיש אלהים. וכן תוכל להבין זה מתשובת אהרן אל משה רבינו "מה עשה לך העם הזה כי הבאת עליו חטאה גדולה" (להלן פסוק כא), והיתה תשובתו "ויאמרו לי קום עשה לנו אלהים וגו', ואמר להם למי זהב התפרקו ויתנו לי ואשליכיהו באש" (להלן פסוקים כג כד). והנה אהרן מתנצל למשה ואמר לו "אל יחר אף אדוני" (להלן פסוק כב), והוא כמוסיף על חטאתו פשע, שאומר כי הם בקשו ממנו עבודה זרה ועשאה להם בידיו, ולמה לא יחר אפו, ומה חטאה גדולה מזו. אבל הענין כמו שאמרתי, שלא בקשו העגל להיות

הגהות חתם סופר

א"מ"א וי"ו שבהעלול וכו'. ונחמיה ט' כתיב זה אלהים אשר העלך וע"ג. נחמיה ט' על זה ע"י למדן א". ונעל"ד ליישב דנחמיה כתיב זה אלהים לשון יחיד אין הפסד אם כתיב אשר העלך לשון יחיד ולעולם לא קבלוהו אלא למנהיג בעלמא. ולא שיהיה הוא אלהים. כמ"ש רמב"ן פ' תשא שזה היה כוונתו ולא נחמיה כליה. אך בתורה כתיב אלה אלהים לשון רבים אלו הוה כתיב העלך בלא וי"ו היה הכוונה של זה העגל הוא כל הכחות כולם. שזה תורה לשון רבים. דכ' גבי אלהים וחשב ח"ו אפס אל חלילה והיה מתחייבים. ע"כ צריכים וי"ו דבהעלך נמלא אי כחוצ אלה וכתיב וי"ו בהעלך. אי כתיב זה והעלך בלא וי"ו הכל הולך למקום א' וכוונה א':

מהרש"א

ח"א דף סג ע"א כ"ה המשתף ש"ש כו'. יראה דודאי לכ"ע כופר בעיקר גרע טפי ותייב כליה אלא דר' שמעון קאמר דכל המשתף ש"ש וד"א דהיינו המאמין בשמיות נמי חייב כליה ונעקר מן העולם אלא מה תלמוד לומר אשר העלך דודאי האמינו בנמלא וגו' ולכן לא נעקרו אלא שאיו לאלוהות הרבה ואמרו שהאחד הנמלא נתן כח לאלוהות וכחות רבים עוז ה' את הארץ ואלו הכחות והאלוהים יהיו מנהיגים בדרך וכו"כ הרמב"ם אן שזה דעת רבים מעובדי ע"ז שעובדים אותם שאומרים שנחנה ההנהגה בידם ועד"ז יש לבוין מה שאמר משה ראה אתה אומר אלי העל את העם הזה וגו' דבא משה להחלל בעדם שאמר משה להקב"ה שהרי אתה אומר אלי העל את העם וכוונתך שאתה מעמיד אותי למנהיג להם וא"כ תלית העלייה כי כיוצא בזה כוונת ישראל שאמרו אשר העלך וגו' שאתה נתת לו כח להעלות ולמנהיג בעלמא ולא כוונת כלל לע"ז ולשתף ש"ש וד"א ודו"ק וק"ל:

שאילת יעב"ץ ח"ב סי' קלג

במאי דנדק לן צהא (סנהדרין ס"ג ע"א) דאלמלא וי"ו שבהעלך (שמות ל"ב, ד') כו', דאמר רש"י והלא כל המשתף שם שמים ודבר אחר נעקר מן העולם, אלא מלמד שאיו לאלוהות הרבה. ונתקשה אלליכס דסוף סוף הוה ליה שימוף.

וג"ל לפרש כוונת רש"י ו"ל דנדק זה, ורואה לומר שקיבלו עליהם להש"י על אלוהות שהוא אלהי אלהים, ודכוותה אמרין במנחות [ק"י ע"א] דהגויס קרו ליה אלהא דלחליא, ודבר זה ידוע ומוסכם שכל עובדי עבודה זרה הקדמונים היו מודים בצנה ראשונה שממנו הכל, והוא אלהי האלהים אחרים, שעבדום וקבלום לאמנעיים, ואין כאן שימוף, ודבר זה לימדנו הרמב"ם במקומות רבים מספריו¹⁹², גם ידוע ומפורסם בספרים אחרים¹⁹³, והוא יסוד הגון לדעמי ומדוקדק בלשונו של רש"י, באמרו וקבלוהו (שמה כן י"ל) עליהם, למך שבה לא שייך שימוף, כיון שמודים צאל ימנך, שהוא עליהם על אלהיהם, ואינם מעריכים אותו בשוה עם הע"ז, שיפול צו ענין שימוף, ודוק. (צנע כותבי זה הייתי ערום, חסר ספרים, אחר זמן רב ויכני השי"ת לראות בספר עין יעקב, מלאחי קרוב לזה צמודי אגדות [מהרש"א סנהדרין שם]).

בן יהוידע

שם. אלא מה ת"ל אשר העלך שאור לאלוהות הרבה. קשה אך נחמיה בזה קיימיתו שהקשה והלא כל המשתף ש"ש וד"א נעקר מן העולם, דאמרו או לאלוהות הרבה זה קשה יותר מן השיתוף. וג"ל צה"ר ע"פ מ"ש המפרשים ו"ל דהש"ת נקרא אלקי האלקים לגבי אוה"ע שאין יכולים לקבל שפע מאתו יתברך אלא רק ע"י אמצעי שהשדים מקבלים ונותנים להם, אבל ישראל אינם מקבלים ע"י אמצעי ולכן נקרא אלה ישראל אלקי ישראל שאין אמצעי ביניהם, ולז"א רש"י דמ"ש אלה אלקיך ישראל אשר העלך מארץ מצרים אין כוונתו לימך דהכח של יציאת ישראל מארץ מצרים היה בשיתוף ח"ו מן הש"ת ומן העגל, דעל זה אמרו כל המשתף ש"ש ודבר אחר ה"ז נעקר דכוונתו לשפך בעיקר השפע והכח, אלא הם היו מודים דכח היציאה שילאו ממזרים נשפע ומשך להם מאתו יתברך בלבד ואין עמו שותף אלא רק אמרו שזה השפע של כח היציאה בא להם מאתו יתברך על ידי אמצעים הם העגל וכיוצא בו דלדידהו אינו ראוי שיהיה נקרא הקב"ה אלקי ישראל לפת להם שפע בלי אמצעי אלא נקרא אלקי האלקים, ח"ש או לאלקים הרבה שהיו אמצעים בינם לבין השי"ת, לכן אמרו על העגלים אלה אלקיך ישראל שהעגלים הם אלקות עליהם והקב"ה הוא אלוהם של העגלים כי לכן נקרא אלקי האלקים גם לגבי ישראל :